

Landschapsbeeld
biodiversiteit

Schelde

Provincie
Antwerpen

Schelde

Voorwoord	4
Inleiding	6
Situering Schelde	7
Karakterisering landschap	8
Natuur- en landschapsweetjes	9
Landschapsbeeld biodiversiteit	10
Natuur- en landschapsweetjes	12
Uitdagingen voor de toekomst	15
Voorbeeldprojecten	16
Colofon	18

Voorwoord

Natuur is mooi om naar te kijken, in te wandelen of in te spelen. Natuur biedt ook heel wat diensten aan de maatschappij, van bestuiving tot waterzuivering.

Om voldoende, kwalitatieve natuur te behouden, is permanente aandacht van alle overheden noodzakelijk, zowel mondiaal als lokaal. Er zijn immers verschillende oorzaken waardoor natuur nog dagelijks verdwijnt of verkleint.

Hoog in die lijst van oorzaken staat versnippering van natuur door het bouwen van woningen en bedrijven, aanleggen van wegen, plaatsen van hekken en stuwen, ...

Versnippering zorgt voor het verkleinen van natuurgebieden, het vergroten van de verstoringen in die gebieden en verkleint de mogelijkheden voor planten en dieren om zich doorheen het landschap te verplaatsen. Dat laatste is voor veel dieren essentieel. Denk maar aan de seizoenstrek van padden.

Het vermijden van versnippering en (opnieuw) verbinden van natuurgebied biedt hier oplossingen.

Om dit mogelijk te maken, werden voor de provincie Antwerpen de landschapsbeelden biodiversiteit ontwikkeld. Ze bieden zowel een inspirerend als ecologisch onderbouwd kader van hoe we de natuur in onze provincie wenselijk verbinden.

Het vergroenen van scholen en bedrijven, openbaar groen, een meer ecologisch beheer van tuinen, het aanleggen van poelen, het herstellen van netwerken van bosjes, houtkanten en bomenrijen, ... De landschapsbeelden biodiversiteit zorgen voor een globale visie op het groen-blauw netwerk in onze provincie. We gaan voor concrete resultaten en projecten waaraan diverse actoren kunnen meewerken.

Na het Internationaal Jaar van de Biodiversiteit in 2010, werd 2011–2020 uitgeroepen tot Decennium van de Biodiversiteit. Halfweg het decennium stellen we nu de landschapsbeelden biodiversiteit voor. Ik hoop met de landschapsbeelden een extra 'boost' te kunnen geven aan het realiseren van dit mondiale project.

Werken aan biodiversiteit doen we zichtbaar en onzichtbaar in onze provincie. We doen dit niet alleen, maar samen met heel wat gedreven partners. Bedankt voor al jullie inzet voor méér groen voor méér dieren en planten!

A photograph of Rik Röttger, a man with curly hair and glasses, wearing a light-colored button-down shirt. He is standing outdoors with his arms crossed, in front of a body of water and a line of trees. The background shows a clear blue sky and a calm lake reflecting the surrounding environment.

Rik Röttger
Gedeputeerde voor leefmilieu

Inleiding

Een 'landschapsbeeld biodiversiteit' geeft een inspirerende en ecologisch onderbouwde visie op het groen-blauw netwerk of groene infrastructuur voor een welbepaald gebied van de provincie Antwerpen.

Voor de volledige provincie Antwerpen werden 18 landschapsbeelden biodiversiteit gemaakt. Aan het maken van deze landschapsbeelden biodiversiteit is een uitvoerige landschaps- en soortenanalyse voorafgegaan. De indeling, de naamgeving en de uitwerking van de landschapsbeelden is gebeurd in overleg met een uitgebreide stuurgroep met vertegenwoordigers van onder meer de Vlaamse Overheid, regionale landschappen en bosgroepen.

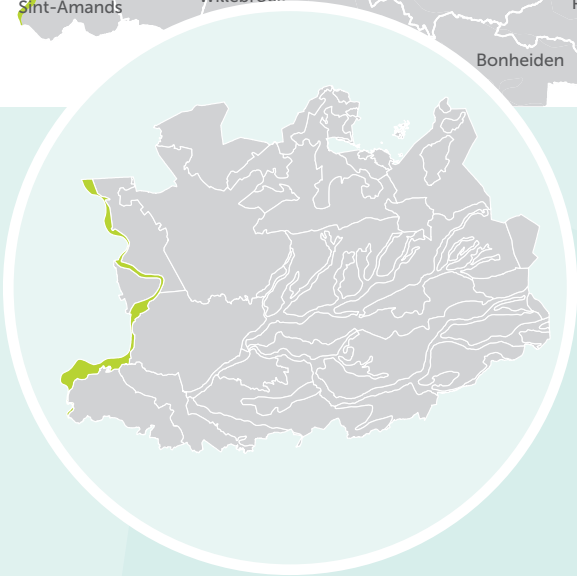
De landschapsbeelden biodiversiteit tonen de gewenste types groene infrastructuur in landschappen waarin mensen wonen en werken. Ook in het landschap buiten de (grote) natuurgebieden liggen er namelijk heel wat kansen om te werken aan groene infrastructuur, denk maar aan particuliere tuinen, wegbermen, waterlopen, landbouwgronden, de speelplaats van een school, een plantsoen in een wijk, de tuin bij een bibliotheek of gemeentehuis, industrieterreinen, een particulier bos,....

Het begeleidend boekje, dat u in handen heeft, bevat niet alleen een uitgebreide lijst maatregelen die genomen kunnen worden, het geeft ook tal van natuur- en landschapsweetjes over de streek, voorbeelden van projecten die de groene infrastructuur in deze streek nu reeds verbeteren,... Het landschapsbeeld biodiversiteit voor deze regio bevindt zich in het midden van dit boekje, zodat het makkelijk uitneembaar is.

Heel wat actoren zijn in dit landschap actief. Door samenwerking tussen deze actoren te stimuleren, willen we komen tot meer samenhang tussen de maatregelen die zij nu reeds nemen om de biodiversiteit te bevorderen.

Heeft u zin om de natuur in uw omgeving een handje te helpen, dan biedt dit boekje u de nodige inspiratie. Mocht u nog vragen hebben, aarzel dan niet om de provincie Antwerpen te contacteren.

Situering Schelde

Karakterisering landschap

Het landschap wordt gekenmerkt door de aanwezigheid van de Schelde en de Oude Schelde, de slikken en de schorren met rietmoerassen en (wilgen)struwelen en het gesloten cultuurlandschap van de Oude Schelde. Dit gebied is echter ook rijk aan natuurlijke waterpartijen zoals wielen, kreken en oude meanders.

Langsheen de Schelde bevinden zich dijken die zowel met grassen als met bomen en struiken begroeid kunnen zijn. Soms zijn ze begroeid met een ruigte- of moerasvegetatie (met onder meer riet).

Populierenaanplanten zijn typisch voor de zuidelijke Scheldevallei (polder van Bornem, Sint-Amands, Hingene). Door deze aanplanten heeft het landschap grotendeels een gesloten karakter gekregen. Ze worden afgewisseld met weilanden.

Pioniersvegetaties kunnen onder meer aangetroffen worden ter hoogte van Hoboken. Het zijn vrijwel onbegroeide delen op zand.

Natuur- en landschapsoetjes

Van vlas naar wilgen

De vlasnijverheid kende in de eerste helft van de 19de eeuw een sterke terugval. Eind 19de eeuw schakelden boeren massaal over op de teelt van wilgentwijgen, de zogenaamde 'wijmen'.

De wijmenvelden zijn nu nagenoeg volledig verdwenen, maar wilgen zijn nog overal te zien. Vooral aan de Scheldeoevers komen ze in groten getale voor. Door de wijmenteelt vind je in Klein-Brabant een enorme en unieke diversiteit aan wilgen.

Matkop

Leefgebied

Natte struwelen en jonge stadia van natte bossen, met aanwezigheid van zachthoutsoorten als wilg en els. De aanwezigheid van dode bomen is nodig om een nestholte te kunnen maken.

Heeft nood aan

Behoud en spontane ontwikkeling van natte struwelen en aandacht voor voldoende zones met een nulbeheer van bomen. Het is belangrijk om te zorgen voor een zekere dynamiek, waarbij altijd wel ergens in de regio natte bossen in een jong stadium gevonden kunnen worden.

Bruine korenbout

Leefgebied

In Klein-Brabant vind je deze soort langs oude, afgesloten rivierarmen en kreek en in kleigroeven. Deze provinciale prioritaire soort heeft nood aan een goede oevervegetatie met onder meer riet.

Bijzonderheden

De bruine korenbout heeft vaak donkere vlekjes of streepjes aan de tip van de vleugels. Wist je dat de Scheldevallei één van de belangrijkste libellengebieden in Vlaanderen is? Libellen worden er onder meer aangetrokken door de wielen en polders.

Natuur- en landschapssweetjes

Wielen

Wanneer een dijk gebroken wordt door de kracht van het water, kan een 'wiel' ontstaan. Het kolkende water dat over en door de dijk stroomt, heeft zo'n kracht, dat de grond aan de voet van de dijk wordt weggeslagen. Hierdoor ontstaat een diepe put met water, dat een 'wiel' wordt genoemd.

In de streek van Hingene komen heel wat wielen voor, zoals het Grote Wiel, het Schoorlandwiel, het Ketelwiel en het Buytenlandse wiel. Libellen en andere dieren vinden er een ideaal plekje om zich voort te planten.

Bruin blauwtje

Leefgebied

Deze vlinder fladdert rond in droge, vrij voedselarme graslanden. Je vindt hem als pionier op onder meer wegbermen en nieuwe industrieterreinen. Er moeten dan wel hier en daar open plekken aanwezig zijn en waardplanten. Voor het bruin blauwtje is dit vooral reigersbek en ooievaarsbek. Ook in de haven van Antwerpen kan je deze vlinder aantreffen!

Grasmus

Leefgebied

Grasmussen houden van gebieden met dichte kruiden en doornig struikgewas dat redelijk open is. Je vindt ze in landbouwgebieden, maar ook aan dijken en lichtrijke bossen, indien er struiken aanwezig zijn.

Bijzonderheden

De grasmus overwintert in Afrika en steekt daarbij de Sahara over. Een hele prestatie voor deze vogel! Bij hun terugkeer maakt een mannetje de fundamenten voor verschillende nesten waaruit het vrouwtje er één kiest. Dat werken ze dan samen af. Tenzij geen enkel nest voldoet: dan bouwt het vrouwtje toch nog een eigen nest.

Krakeend

Leefgebied

Waterpartijen zoals moerassen, dokken, kanalen, plassen,...
Om te broeden verkiest de kraakeend ondiepe vijvers en moerassen met een goed ontwikkelde oever- en watervegetatie.

Bijzonderheden

De kraakeend is iets kleiner dan de wilde eend en heeft een onopvallend verenkleed.

Slikken en schorren

De stroken langs de Schelde die in rechtstreeks contact staan met de rivier, zijn onderhevig aan getijdenwerking. Aangenomen wordt dat vanaf Rupelmonde het zoute zeewater zijn invloed niet meer laat gelden. De bij elke tij overstroomde stroken zijn slikken. Hogerop bevinden zich de schorren, bestaande uit rietlanden, wilgen-vloedstruwelen, soortenrijke ruigtekruiden en sporadisch populierenaanplanten.

De Oude Schelde

De Oude Schelde te Weert (Bornem) is een voormalige arm van de Schelde en is ongeveer 6 km lang. Tot 1240 maakte ze deel uit van de actieve Scheldeloop.

De hoger gelegen oeverwallen zijn zandige ruggen, die door een kleilaag zijn afgedekt. Ze worden ingenomen door akkers en weilanden en worden sporadisch afgeboord met bomerijen.

In het polderlandschap tussen de Schelde en de Oude Schelde komen onder meer populierenbossen voor, elzenbroekbos, rietvelden, vochtige weilanden, vijvers, sloten, grachten en dijken.

Uitdagingen voor de toekomst

We bekeken welke maatregelen we kunnen nemen om te komen tot een beter netwerk van groene infrastructuur en baseerden ons hiervoor op de kenmerken van het landschap en de soorten die er voorkomen. Sommige van deze maatregelen zijn makkelijk te realiseren, andere zullen meer inspanning vragen.

Naast onderstaande maatregelen zijn ook volgende aspecten belangrijk: het ecologisch beheren van tuinen, openbaar groen en bedrijventerreinen en het doordacht verwijderen van invasieve plantenexoten.

vochtige tot natte bossen en struwelen/bosranden

- ontwikkelen van open plekken
- ontwikkelen en beheren van bosranden
- uitvoeren van een natuurgericht bosbeheer
- behouden van ecologisch waardevolle bomen en dood hout
- kappen van populierenaanplantingen, met behoud van oude en ecologisch waardevolle bomen, en omvormen tot vochtig hooiland of inheems loofbos

poelen/moerassen

- inrichten van de oevers van vijvers en waterplassen onder flauw talud
- behoud van zones met steile oevers
- gefaseerd ruimings- en maai-beheer van de water- en oevervegetatie

vochtige tot natte graslanden

- extensief beheer van vochtige graslanden
- lokaal verhogen van waterpeil voor het herstel van moerasbos of vochtige tot natte graslanden

pioniersvegetaties

- beheer en behoud pioniersvegetaties, o.m. door de aanleg van depressies

Voorbeeldprojecten

Met de landschapsbeelden biodiversiteit willen we komen tot een functioneel netwerk van groene infrastructuur. Talrijke partners zetten zich reeds in voor het vergroenen van het landschap. Denk maar aan een gemeente die de bermen ecologisch beheert, een wildbeheereenheid die een fauna-akker aanlegt of een landbouwer die een haag aanplant als perceelsscheiding.

Ook in deze regio worden reeds heel wat initiatieven genomen. Teveel om een volledige lijst te kunnen geven. We geven graag enkele voorbeelden!

Regionaal
Landschap Schelde-
Durme heeft samen met

Natuurpunt Klein-Brabant, de lokale vissersclub en andere partners gezorgd voor een **verhoging van de ecologische waarde van het Hingenewiel** (Bornem). Verwaarloosde tuintjes werden opgeruimd, de sliblaag (en daarmee de waterkwaliteit) werd aangepakt, er werd een ijsvoelwand gemaakt en een visdiefvlotje geplaatst. Ook werd de invasieve plantenexoot 'Japanse duizendknoop' bestreden, dit wordt blijvend opgevolgd.

De gemeente Bornem werkt mee aan 'Behaag... Natuurlijk!', een initiatief van Natuurpunt. Inwoners krijgen via dit project de kans om **streekeigen haagplanten** aan te kopen aan sterk verlaagde prijzen!

Regionaal
Landschap

Schelde-Durme leidde 'houtzoekers' op: **vrijwilligers die in ruil voor het hout bomen knotten**. In Bornem werden er onder meer 19 wilgen geknot aan de Appeldijkstraat (Weert).

Bosgroep

Antwerpen-Zuid zoekt op vraag van de boseigenaars een oplossing voor de slechte **afwatering van de talrijke grachten en sloten** in natuurgebied het Spierbroek in Bornem. Regionaal Landschap Schelde-Durme ruimde historische sloten. Langs de oevers zullen hakhoutstoven worden beheerd.

Kijk op de website van je gemeente welke subsidies er beschikbaar zijn. Zo geeft de gemeente Bornem onder meer een **subsidie voor het aanplanten van knotbomen, bomenrijen, hagen, heggen en houtkanten,...** Maar ook voor het onderhoud van landschapselementen geven ze een financieel duwtje in de rug.

Colofon

Landschapsbeeld biodiversiteit,
Schelde, is een uitgave van de deputatie
van de provincieraad van Antwerpen:

Cathy Berx, gouverneur-voorzitter
Luk Lemmens
Ludwig Caluwé
Inga Verhaert
Bruno Peeters
Peter Bellens
Rik Röttger

Verantwoordelijke uitgever

Dirk Vandenbussche
Koningin Elisabethlei 22
2018 Antwerpen

Teksten en redactie

Provincie Antwerpen

Vormgeving

Bart Rylant – Studio Hert

Referentie (na schriftelijke toestemming)

Landschapsbeeld biodiversiteit,
Schelde, uitgave van de deputatie van
de provincie Antwerpen, editie 2015,
pagina('s) waarnaar u verwijst.

Eerste druk

juni 2015

Wettelijk depotnummer

D/2015/0180/32

Beeldmateriaal

([b]oven, [m]idden, [o]nder)

Jan Cortens (p 9 [o])
Yves Coussement (p 5)
gemeente Bornem (p 9 [b])
provincie Antwerpen (p 4, p 13 [m], p
14)
Regionaal Landschap
Schelde-Durme (p 17)
Wim Robberechts & Co (p 8, p13 [o])
Paul Segers (p 16)
Glenn Vermeersch
(p 9 [m], p 12 [o], p 13 [b])
VILDA – Jeroen Mentens (p 12 [m])
Jos Winckelmans (p 12 [b])

Matkop en bruine korenbout zijn pro-
vinciale prioritaire soorten. Meer info op
www.provincieantwerpen.be, zoeken
op 'provinciale prioritaire soorten'.

ARCADIS - Wilfried Jansen
of Lorkeers (p 1, p 10)

Bronnen

Opstellen van ecoprofielen voor diverse
regio's in de provincie Antwerpen (2013)
– Grontmij Belgium NV, in opdracht van
Provincie Antwerpen
Provinciaal Instituut voor Hygiëne
(2004): Provinciaal natuurontwikke-
lingsplan, naar een natuurlijk geheel.
Provincie Antwerpen
Bornem – De Oude Schelde, een
rivierlandschap gevangen in de
tijd - Landschappen in de provin-
cie Antwerpen 1 (2011) – provincie
Antwerpen
Geogids Bornem (1995) – Pierre Diriken

DIENT DUURZAAM MILIEU- en NATUURBELEID
Departement Leefmilieu

Koningin Elisabethlei 22, 2018 Antwerpen

T 03 240 57 19 - leefmilieu@provincieantwerpen.be

www.provincieantwerpen.be

